

Asociația Europeană a Profesorilor de Istorie EUROCLIO, *La intersecția culturilor. Țările regiunii Mării Negre și schimbările politice din sec. XIX-XX*, 2015, 384 pag. ISBN 978-966-322-454-1

Sunt puține persoanele deplin conștiente de dificultățile cu care se confruntă profesorul de istorie în predarea diferitelor procese și evenimente istorice și de impactul pe care actul didactic îl poate avea asupra elevilor atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. În anul 2015 a văzut lumina tiparului lucrarea *La intersecția culturilor. Țările regiunii Mării Negre și schimbările politice din sec. XIX-XX* – un instrument extrem de util din perspectiva predării istoriei moderne și contemporane, dar și pentru deschiderea unui dialog benefic între specialiștii din diferite spații geografice și culturale în ce privește abordarea constructivă a unor subiecte sensibile ale istoriei spațiului Mării Negre.

Autodefinită ca „suport didactic pentru profesori”, lucrarea este rezultatul proiectului internațional „Istoria comună. Dialoguri culturale”, finanțat de Uniunea Europeană prin Programul „Investește în oameni”, implementat în anii 2012-2015. În proiect au fost implicate asociații ale profesorilor de istorie din cinci țări din regiunea Mării Negre (Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova¹

¹ Managementul proiectului în fiecare din cele cinci state implicate a fost asigurat de un coordonator național. În cazul Republicii Moldova, coordonatorul național al proiectului a fost prof. univ. dr. Sergiu Mustață, decan al Facultății de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” și președinte al

și Ucraina), care au beneficiat de suport tehnic din partea Asociației Europene a Profesorilor de Istorie EUROCLIO, reprezentată de Steven Stigers și Aiseli Godjaeva. Ca atare, lucrarea a fost publicată în cinci variante, respectiv în limbile naționale ale celor cinci țări participante, fapt ce a crescut valoarea sa de instrument de lucru la îndemâna profesorului de istorie și a cercetătorilor din respectivele țări.

Discuția despre importanța proiectului și, implicit, a cărții rezultate se poate duce pe două planuri: unul este cel practic, al profesorului de istorie, iar cel de-al doilea este cel al cercetătorului în domeniul istoriei. De regulă, practicianul în domeniul istoriei are la dispoziție o destul de largă paletă de lucrări academice de psihologie a copilului sau de pedagogie, care explică dintr-o perspectivă academică paradigma educațională propusă, precum și virtuțile acesteia pentru formarea tinerilor în școală. Ceea ce le lipsește profesorilor sunt lucrările de didactică, care să explice cum anume se pot aplica principiile generale și teoriile despre cum învață elevul la disciplină sau alta. Or, lucrarea *La intersecția culturilor* încearcă să acopere exact acest gol, oferind profesorilor și elevilor o mare varietate de surse istorice, precum și îndrumări metodologice despre modul în care acestea pot fi utilizate pentru înțelegerea istoriei naționale și a celei regionale. Perspectiva din care se face acest lucru este în egală măsură importantă. Asupra acestei perspective suntem lămuriți chiar din introducerea cărții, care arată că suportul didactic dorește să-i ajute pe elevi „să gândească critic și să formuleze de sine stătător concluzii în baza informațiilor oferite de surse” (p. 4), să învețe altfel decât în cazul manualelor tradiționale.

Cea de-a doua perspectivă a analizei este cel puțin la fel de importantă, urmărind să răspundă la întrebarea: ce fel de istorie învățăm în școală? Proiectul demonstrează capacitatea unor autori, profesori și cercetători, proveniți din țări diferite, uneori aflate în conflict deschis (vezi cazul Armeniei și al Azerbaidjanului), de a aborda teme de istorie modernă și contemporană cu obiectivitate, *sine ira et studio*, așa cum îndeamnă clasicii cercetării istorice.

Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova (ANTIM). Din echipa sa au făcut parte profesori cu autoritate din învățământul preuniversitar și universitar din Republica Moldova: Vera Bălan, dr. Pavel Cerbușcă, Liudmila Gurskaia, Varvara Chiperi, Timur Luchin, Liuba Melnic, Angela Mușenco, Rodica Nastas, Ecaterina Odajiu, dr. Lucia Sava, Tatiana Țiganu, Vera Vrabie și Angela Zeamă.

Această virtute a proiectului a fost posibilă și datorită unei tematici centrate mai curând pe aspecte culturale, decât pe istoria politică și militară, așa cum se procedează de cele mai multe ori în manualele tradiționale de istorie. Este evidențiată, o dată în plus, valoarea unificatoare a culturii, capacitatea acesteia de a aduce laolaltă culturi și popoare pe care istoria le-a așezat de multe ori pe poziții de forță, în raporturi antagonice.

Lucrarea *La intersecția culturilor* este una amplă, cuprinzând două volume structurate în trei capitole: *Capitolul 1. Moștenirea culturală*, *Capitolul 2. Cultura și politica și Capitolul 3. Viața cotidiană și familia*. Primul volum cuprinde 384 de pagini, care acoperă în mod echilibrat un număr de treizeci de subiecte, câte zece pentru fiecare capitol, semnificative pentru orizontul tematic propus în fiecare dintre aceste capitole. Abordarea didactică propusă de autori (care reprezintă toate cele șase țări implicate în proiect) este una incitantă, menită să stimuleze curiozitatea elevilor. Astfel, fiecare capitol debutează prin a pune un număr de întrebări al căror răspuns poate fi găsit în măsura în care sunt parcurse subiectele propuse. De exemplu, capitolul referitor la moștenirea culturală cuprinde subiecte precum *Care sunt tainele Turnului Fecioarei din Baku?* sau *Prenumele de persoane – sursă de studiere a culturii și istoriei societății*. Capitolul al doilea tratează relația dintre cultură și politică, abordând subiecte precum „*muierea*” a devenit „*tovarășă*”..., *Sărbătoarea de 1 Mai: ieri și azi* sau *Unitate prin diversitate*. Capitolul al treilea se concentrează asupra vieții cotidiene, discutând *Diversitatea culturilor în istoria plaiului natal*, *Lipovenii între trecut și viitor* sau teme de maximă actualitate precum *Migrația forței de muncă și impactul ei asupra societății*.

Toate cele treizeci de subiecte abordate în primul volum sunt structurate într-o manieră identică, fiecare dintre temele propuse fiind organizate în unități de învățare centrate pe una sau mai multe întrebări. Unitățile debutează cu o scurtă *referință istorică*, adică cu o prezentare a contextului istoric în care se încadrează respectivul subiect și continuă cu un semnificativ număr de surse istorice: texte de autor, fotografii oficiale sau din arhive personale, litografii, hărți, documente oficiale, interviuri, versuri ale unor cântece oficiale, timbre, cărți poștale, monumente etc. Modalitatea de valorificare a surselor este formularea unui număr semnificativ de sarcini de lucru care pun elevii în situația de a lucra efectiv cu sursele istorice, de a le analiza, compara, cu alte cuvinte – de a le aborda în mod critic.

Demersul didactic este continuat în volumul al doilea (168 de pagini), care cuprinde planuri de lecție pentru fiecare din subiectele propuse spre abordare în primul volum. Prin intermediul acestor planuri, profesorul este orientat asupra modului în care poate integra sursele istorice și întrebările incluse în volumul întâi într-un demers didactic real.

Dincolo de remarcabila diversitate a subiectelor abordate și de bogăția și originalitatea surselor istorice utilizate (pentru fiecare din cele treizeci de teme propuse ni se oferă între 20 și aproape 50 de surse istorice!), întrebarea la care ar trebui să răspundem este dacă această lucrare aduce ceva nou în peisajul educațional din Republica Moldova și, implicit, în predarea istoriei în cele cinci state partenere. Sau de ce trebuie să utilizăm acest instrument? Cel puțin două sunt remarcile pozitive pe care dorim să le facem în acest context. Prima se referă la valoarea didactică a lucrării *La intersecția culturilor*. Fără a relua afirmațiile deja făcute mai sus referitoare la valoarea practică a lucrării, ne vom opri pentru un moment asupra concepției despre învățare care stă în spatele modului de structurare a unităților de învățare. Ceea ce ne propun autorii este o concepție modernă atât despre ce trebuie să învețe elevii, cât și despre cum trebuie să o facă, cum trebuie să se producă învățarea.

Astfel, concepția tradițională despre învățarea istoriei, centrată pe achiziția de date și fapte, pe însușirea opiniei profesorului despre cauze și consecințe, despre progres și regres etc., este înlocuită cu un demers în care elevul este invitat să analizeze sursele istorice și să formuleze opinii proprii, susținute prin argumente. Și face acest lucru pornind de la un scop bine precizat – acela de a răspunde unui set de întrebări preformulat. Suntem, așadar, în fața unui demers de învățare bazată pe întrebări (engl. *inquiry-based learning*) de natură să faciliteze dezvoltarea așa-numitelor abilități intelectuale de înalt nivel (engl. *high-order intellectual skills*): gândirea critică, logică, gândirea creativă, reflectivitatea, rezolvarea de probleme, metacogniția. Din această perspectivă, lucrarea este în perfectă concordanță atât cu tendințele internaționale în domeniul învățării², cât și cu

² A se vedea Carmen Crețu (2006), „Global Curriculum Development: Critical Issues and Tendencies”, in *Current and Future Challenges in Curriculum Development: Policies, Practices and Networking for Change*, București: Humanitas Educațional; Robyn Collins (2014), „Skills for the 21st Century: teaching higher-order thinking”, *Curriculum & Leadership Journal*, vol. 12, nr. 14.

noile reglementări în domeniul educației din Republica Moldova. Amintim în acest sens Codul Educației, aprobat în 2014. Abordând problema idealului educațional, art. 6 statuează că acesta „constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajarea pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate”.

În ceea ce privește modul de organizare al învățării, autorii lucrării se plasează, de asemenea, pe o poziție avansată. În demersul didactic care ne este propus, profesorul încetează să mai fie principala sursă de cunoaștere, rolul său deplasându-se mai curând spre zona de organizare a situațiilor de învățare. În perspectiva autorilor, independența elevului în procesul de învățare este mult sporită, acesta este pus în situația de a-și aduna singur informațiile necesare prin contact direct cu sursele istorice și de a ajunge prin forțe proprii la opinii argumentate. De asemenea, prin intermediul întrebărilor puse, elevul este invitat să stabilească o relație între evenimentele istorice studiate și lumea de astăzi. Or, studierea istoriei are nu numai rolul de a înțelege trecutul, dar și acela de a folosi cunoștințele despre trecut pentru mai buna înțelegere a contemporaneității.

Nu sunt de neglijat condițiile grafice excelente în care a fost publicată lucrarea și faptul că este accesibilă atât în format tipărită, cât și în variantă electronică, facilitând accesul larg al profesorilor la o importantă sursă documentară.

Se putea și mai bine? Desigur, și vom oferi doar trei argumente în acest sens. În formarea de competențe un element deosebit de important este centrarea pe transmiterea de valori, pe formarea unor comportamente care să promoveze valori. Iar atunci când este vorba despre istorie și despre științe sociale în general, rolul valorilor este unul încă și mai important. Or, setul de întrebări care conduc învățarea încă se centrează, într-o măsură prea mare, pe învățarea de date și fapte. Oferim în acest sens un exemplu ales aleatoriu. La tema *Istorie și cultură în memorii și monumente*, din cele 17 întrebări propuse, doar 4 abordează problematica valorilor.

Discutabil este, pe alocuri, mesajul transmis de sursele selectate. Spre exemplu, pentru Unitatea 1. A. *Detașamentele de construcții*, aferentă temei *Contactele internaționale ale tineretului sovietic*, din

cele șase surse oferite, toate conduc spre concluzii pozitive referitoare la practica așa-zisei „munci patriotice” din perioada comunistă, în fapt muncă forțată. Autorii citați își amintesc cu nostalgie de tinerețea lor, de romantismul acelor momente, de faptul că atunci și-au găsit aleasa inimii, de faptul că nu trebuiau să plătească drumul, mâncarea și uniformele și de aceea „câștigau binișor” etc. Acesta este mesajul pe care vrem să-l transmitem noilor generații?

Tehnica formulării întrebărilor este, de asemenea, perfectibilă. Spre exemplu, întrebarea 3 de la pag. 92 invită elevul să identifice evenimentul istoric căruia i-a fost închinat un anumit monument. Or, răspunsul nu este cuprins în imaginea propusă spre studiu, elevul putând afla răspunsul apelând exclusiv la memorie. De asemenea, răspunsul la întrebarea 4 (*Cine sunt oamenii întruchipați în monument?*) este conținut într-o notă de subsol, și nu în imaginea de analizat.

În concluzie, *La intersecția culturilor* este o lucrare originală, care abordează o problemă de mare actualitate. Cu toate plusurile și minusurile sale, lucrarea este un exemplu de urmat, mai cu seamă prin deschiderea de care dă dovadă spre o nouă didactică a istoriei orientată spre dezvoltarea gândirii critice și a creativității. Punctele perfectibile ale cărții, atâtea câte sunt ele, pot fi lesne depășite de un profesor care își înțelege cu adevărat menirea și care, la rândul său, stăpânește tehnicile de muncă intelectuală pe care dorește să le dezvolte la elevii săi. Așadar, recomandăm cu căldură profesorilor de istorie din Republica Moldova să utilizeze acest foarte util instrument de lucru, dar și să contribuie, prin propria experiență, la îmbogățirea sa.

Eugen Palade, consultant independent
în domeniul educației, București, România